

Smrt a život. Jaký význam a hodnotu mají dnes a jaký před více než osmdesáti lety? Konkrétně 22. prosince 1942 pro muže jménem Antonín Pešl. Byl to jeho poslední den. O tom, že tou dobou smrt téměř jistě přijde, věděl nejméně čtyři měsíce. Teď už se na taková velká témata, jako je smysl lidského života, příliš nesoustředil. Ale byla to právě ona a jeho osobní přístup k nim, co ho možná nevyhnutelně dovedlo až právě sem. Do místa, odkud není návratu. Doba byla krutá. Vcítit se do mysli člověka, který prožívá poslední dvě tři hodinky na tomto světě, je nemožné. Je to úplně něco jiného, než když člověk neví, kdy smrt přijde. Každý nádech má svůj význam, člověka samotného zajímá, na čem spočine jeho myšlenka. Na špinavé podlaze, mřížích v okně, pachu té temné kobky, jež je alespoň nějakým útočištěm před posledními minutami, které nebude možné opakovat. Neskonale těžké je udržet si vnitřní rovnováhu, nepodlehnout tísní konečnosti. Ale ta v jeho úvahách neexistovala. Nebál se jí. Myslel na nejbližší, na děti, manželku, příbuzné. Byli tři sta padesát kilometrů vzdáleni, ale přeci v těch pravých chvílích s ním. Tam a k nim, do Čech a na Moravu, utíkaly pevně poslední myšlenky, tam nacházel tolik potřebný klid.

Byl vyrovnaný, bez zjevných známek toho nadcházejícího ve své oduševnělé tváři, koncentrovaný a také smířený s věcí, která se na jeho těle, ne však na jeho duši, musí nevyhnutelně stát, aby právě vlastní duše a také národ doma mohly být zachovány. Hodnota vlastního života byla v porovnání s tím na nesrovnatelně nižší úrovni. Na ničem jiném nezáleželo a ani nemohlo záležet více. Jaký význam a hodnotu mají život a smrt...

Umírali mnozí další. V té rozběsněné době, kdy se vypalovaly vesnice, střílelo u stodol, podél cest, na střešnicích, na ulicích i v lesích. Byly jich tisíce. Těch, jejichž jména něco znamenala pro širokou veřejnost, kteří zemřeli za stejné myšlenky jako Pešl onoho mrazivého berlínského dne, ale i těch známých jen své rodině, sousedům z vesnice, těch, kterým možná ani tolik nešlo o duši nebo národ, kteří často ani nevěděli proč. Moc nescházelo a mohl zemřít už před téměř sedmadvaceti lety. V té předchozí válce. Tehdy jako obrazně řečeno bezejmenný voják. Tentokrát jasně věděl proč. To byla vlastně ta největší pocta, dar a nesmazatelné vítězství.

Byl tím vyvoleným, i když si to nepřál. Alespoň ne v této podobě. Přes všechnu opatrnost si byl celou dobu vědom toho, že scénář, který se naplňuje, je jedním z možných a docela pravděpodobných. Neodradilo ho to ani na

vteřinu. Nic není víc než duše a péče o zachování zkoušeného národa, který měl podle slov jeho nových pánů skončit jednou, až ho nebude potřeba, někde v ruských plánech. Volba, za co přiložit ruku k dílu a za co bojovat, byla jasná a neochvějná. Jiná cesta nedávala smysl.

Už dávno věděl, co pro něho znamená smrt. Už před dlouhými třidvaceti lety psal v dopise: „Co je smrt? Já se jí směji, vždyť je tak malá. Vzala tělo, ale nedovedla se dotknout duše, ubohá. Neboť ona – chudák – vládne pouze těly, má moc nad lidmi bez duše (...)“²

Rozhodování o vlastním životě je jedna věc. Druhou však hodnota života pro někoho druhého, někoho blízkého, těch nejdražších. Jak se s tím vyrovnat? Riskovat vlastní život v zájmu ideálů totiž nemusí být, či alespoň nebývalo tak náročné a dějiny by o tom mohly vyprávět. Ale rozhodnutí v dramatických válečných letech ponechat v nejistotě a možná i vystavit vážným problémům rodinné příslušníky může zanechat vážnější pochybnosti. Učinili tak nicméně ti, kdo ilegálně překročili hranice, aby se mohli účastnit vojenského i politického odboje proti nacistickému Německu, stejně jako ti, kteří zmizeli v ilegalitě doma, v protektorátu.

Rodinné příslušníky s postupujícími neúspěchy Hitlerových vojsk na východní frontě čekalo zesilující obtěžování gestapem. Byli nebezpeční pro týl, mohli předávat důležité informace a to by se mohlo vymstít. Byl to ale především až rok 1943 a známá Aktion E, která poslala do internačního tábora ve Svatobořicích³ – pravda nejednou dosti zmatečně – blízké těch, kteří ať už se zbraní v ruce nebo politicky pracovali na východ i na západ od mocné třetí říše proti jejím tisíciletým plánům. Osud Bohumily Pešlové ani jejích dvou dětí to, možná až s podivem, nebyl. Antonín Pešl již pro říši nebyl nebezpečný, ale Bohumila byla přeci jen bývalou manželkou Huberta Ripky, který se v Londýně proti nacistickému pořádku na evropském kontinentu pořádně činil.⁴ A Ripka s Pešlem byli nejbližší přátelé již z dob budování československého státu o více než dvě desetiletí dříve, a to přesto, že se jejich životní osudy a osudy jejich manželek zajímavě prolínaly. V každém případě bydlela vdova Pešlová až do konce války a také po ní – kdy mimo jiné pomáhala obrátně v roce 1948 svému prvnímu manželovi, tedy Hubertu Ripkovi, s útekem za hranice – i nadále v pražském bytě v ulici Na Folimance. Mimochodem, vodila „estébáky“ v osmačtyřicátém pořádně za nos. Věděla, že se Ripka ukrývá v západních Čechách, a tak jim řekla, že rád jezdíval někam úplně jinam – na Šerlišský mlýn v Orlických horách.

2 Národní archiv (dále NA), fond Pozůstalost Antonína Pešla, karton 3, dopis ze dne 24. září 1919, adresát neuveden.

3 KUX, J.: *Internační tábor Svatobořice*. Svatobořice-Mistřín: Obecní úřad Svatobořice-Mistřín, 1995.

4 PAVLÁT, D.: *Novinář a politik Hubert Ripka. Člověk, který nemlčel*. Praha: Academia, 2018.

Ale o tom, jestli je více rodina, nebo národ, Antonín Pešl několik let před svou smrtí, když se rozhodoval pro ilegální domácí činnost proti poměrům, které nastolil výnos Adolfa Hitlera ze dne 16. března 1939 o zřízení protektorátu Čechy a Morava, nemohl ani uvažovat. Tím spíše ne po vypuknutí války. Jaká by to byla budoucnost pro jeho děti, které by po vítězném Hitlerově tažení byly součástí národa, jenž by ve střední Evropě už neměl koneckonců co pohledávat, abychom parafrázovali slova zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Jaká by to byla budoucnost pro jeho ženu, která by se v lepším případě dívala na to, jak její děti vyrůstají a pracují jako námezdná síla pro nacistické pány. A jaká by to byla budoucnost pro Antonína Pešla? Nemyslitelná. Každý takto pochopitelně přemýšlet nemohl, ať už proto, že na to neměl vnitřní sílu, nebo dostatek osobní odvahy. Těžké rozhodování se ale pro někoho postupem času stávalo čím dál tím jednodušší.

Bylo dvacet hodin a devět minut k tomu, předvánoční den 22. prosince 1942, Antonín Pešl byl štat gilotinou. Manželka Jaroslava Drábka nemohla nikdy zapomenout na Pešla, který k nim přišel, když už začínalo být před jeho zatčením zle, a žertovně prohlásil: „Jo, Jarmilko, ono to dá fušku, než se člověk dostane na šibenici!“⁵ Oběšen sice nebyl – tento způsob popravy byl v Plötzensee na české vězně použit pouze v rámci tzv. Krvavých nocí na počátku září 1943, kdy byla místní gilotina po náletu vyřazena z provozu. Jinak ovšem věta metaforicky dobře vystihuje odbojovou část Pešlova života a vlastně celý jeho vztah k životu a světu.

Poslední myšlenky na domov se do nekonečna prázdnoty vypařily ve věznici Plötzensee v berlínské čtvrti Charlottenburg. V dodnes fungujícím vězení z červených cihel postaveném v 19. století německým císařem z reparačí po vítězné německo-francouzské válce, v němž už byl popraven zemský velitel vojenské odbojové organizace Obrana národa Bedřich Homola, vydavatelka ilegálního časopisu *V boj* Irena Bernášková, komunistický novinář Julius Fučík a několik stovek dalších českých odpůrců nacismu. Řada popravených zde byla držena za mřížemi po dobu několika měsíců v celách smrti. Antonín Pešl nemá svůj hrob. Hlavní řídicí ústředna gestapa v Praze se obávala tvorby kultu mučedníků, a proto vydávání ostatků do rukou pozůstalých striktně nedoporučovala. Dekapitovaná těla byla předávána Anatomicko-biologickému institutu berlínské Humboldtovy univerzity a po pokusných pitvách zpopelněna v krematoriu ve čtvrti Wedding. Popel byl předán zpět univerzitě a zde stopy mizí. Popel Antonína Pešla, stejně jako dalších osobností domácího odboje, se tak do rodné půdy nikdy nevrátí.

Nepočítaje Němce, kteří zde byli popravováni už od Hitlerova *Machtübernahme*, tedy převzetí moci, jsou zde na tom Čechoslováci v konečné bilanci ze všech evropských národů nejhůře. Stanislav Motl ve své knize po

5 DRÁBEK, J.: *Z časů dobrých i zlých*. Praha: Naše vojsko, 1992, s. 47.

návštěvě tohoto místa, které by možná mělo být více než mnohé jiné spojeno s výrazem úcty a pokory, píše: „A pak přejdeme do vedlejší místnosti. Přímo na bývalé popraviště. Uprostřed potemnělé místnosti stojí gilotina. A nedaleko vidím, hned pod stropem, masivní železnou kolejnici s pojízdnými řeznickými háky. Další popraviště; tady však odsouzenci umírali oběšením. Všimnu si, že na kolejnici je nápis – Poldi Kladno. Podivná vzpomínka na domov...“⁶

Smrt byla tu a život skončil. Ale spíše smrt byla pryč a život začínal, pokračoval dále...

Ani ne měsíc a půl po Pešlově popravě, 2. února 1943, se v Londýně z podnětu Huberta Ripky a za souhlasu prezidenta Edvarda Beneše konala smuteční vzpomínková akce, na kterou byli pozváni Pešlovi osobní přátelé a nejbližší spolupracovníci. V prezidentově přijímacím salonu se sešli vedle Huberta Ripky, Prokopa Drtiny a Edvarda Beneše, kteří měli řeč, také generál Sergěj Ingr, vyslanec Prokop Maxa, konzistorní rada František Hála, poslanec Jožka David, profesor Vladimír Klecanda, ředitel nakladatelství Borový Julius Fürth, generál Bedřich Neumann, plukovník Bohumil Boček, plukovník František Moravec, profesor Adolf Procházka, vyslanec Jaromír Smutný a další.⁷

V úvodu přednesl Hubert Ripka asi nejvýstižnější charakteristiku Pešlovy osobnosti, jaká byla kdy napsána:

Pane presidente, v souhlase s vámi dal jsem podnět k tomu, aby se několik osobních a politických přátel či spolupracovníků z domácího odboje štábního kapitána legionáře Antonína Pešla sešlo u vás a aby zatím takto byla vzdána první pocta tomuto velikému vlastenci republiky, který padl na domácí frontě. Cítil jsem se k tomu povinen a oprávněn, neboť spleť životních osudů vedla k tomu, že se mezi ním a mnou vyvinulo a utvrdilo hluboké a opravdové přátelství – vy, pane presidente, o tom dobře víte. Dopřeje-li mně Prozřetelnost, vyhražuji si, abych jednou směl v osvobozené vlasti povědět všechno, čím se o republiku zasloužil tento velký vlastenec. (...) Při této příležitosti, která je nám všem první možností, abychom uctili jeho nesmrtelnou památku, chtěl bych jen říci: Antonín Pešl byl jedním z nejčistších, nejryzejších, nejušlechtilejších a – nejbojovnějších lidí naší země. Nikdy neměl ctižádosti, aby zaujal přední nebo první místo, ale vždy dokázal, že byl – abych užil jeho oblíbeného výrazu – v první linii, v první linii, v níž třeba hrdinné sebeobětavosti. Miloval život a všechny jeho půvaby a svody, ale život

6 MOTL, S.: *Svědék z cely smrti*. Praha: Rybka Publishers, 2010, s. 183.

7 *Vzpomínka na Antonína Pešla v Londýně 2. února 1943*. Praha: Československá obec legionářská, 1947. Následující informace o projevech čerpány tamtéž.

cenil jen v té míře, pokud byl zasvěcen ideálu, za který sladko bylo nejen žít, nýbrž i mřít. Byl tolerantně a ironicky shovívavý k běžným osobně lidským a společenským slabostem, ale s neúprosnou tvrdostí kázal a stíhal všechny mravní úchylnosti, a nikdy nepromíjel laxnost a zpronevěru v mravních a velkých ideových principech. (...) Pane presidente, pánové, při této příležitosti chci jen tolik říci o Antonínu Pešlovi, velikém vlastenci republiky a skvělém člověku: Byl jedním z nejkrásnějších, nejmužnějších, nejprákladnějších mužů naší země.

Pokračoval svým projevem Prokop Drtina, který přiblížil jeho pozici v domácím odboji za druhé světové války a dodával:

Svým klidem, svým politickým rozhledem, bezvýhradností, s kterou se dal do služeb, ve kterých nešlo o nic menšího než o život, svým bedlivým pozorováním osob a událostí, svým samostatným úsudkem a v neposlední řadě i svým jemně ironizujícím humorem, který ho neopouštěl ani v okamžicích nejtragičtějších. Byl v těch nebezpečných situacích oporou všech, kdož s ním blíže pracovali. Styk s ním uklidňoval, zjasňoval výhledy, někdy tak zle bezútěsné, posiloval. Pešl jako člověk měl osobní kouzlo vždy – Pešl-revolucionář měl osobního půvabu v zmnožené míře. Působilo tu i to, že všechno jeho snažení a počínání bylo naprosto neosobní, zbavené jakýchkoli postranních úmyslů, bylo přitom prostě lidské – řekl bych – pracovní, bez nejmenší touhy po póze hrdinství. To všechno, co konal, konal jen jako povinnost, ale nikdy si tuto těžkou povinnost neulehčoval a nikdy si na ni nestěžoval. Jak mnozí odpadali a byli vyřazováni a jak jiní nedovedli držet krok, Pešl přejímal další úkoly a další risiko bez váhání a bez reptání. Přitom to byl právě on, kdo – nevyhýbaje se sám žádnému nebezpečí – nepřestával nabádat k opatrnosti a kdo nejvíce horlil proti zbytečnému „hemžení“ – jak to nazýval. (...) Byl proti „solistům“ a „sólismu“ všeho druhu. Tažení proti sólistům, to byl zvláště oblíbený jeho koníček.

Drtina ve svém projevu připomněl, že Pešl odcházel do vězení v okamžiku, kdy ještě nebylo možné vidět pomyslné červánky svítání akce, na níž se podílel, a kdy bylo potřeba neuvěřitelné síly, aby se nezhroutil. „Jeho hrdinství byl produkt jeho hlubokého přesvědčení, že v takové době a v takové situaci, v jaké se ocitl náš národ, každý jeho člen, každý muž, který chce zůstat mužem, musí bez váhání dát do boje za svobodu vše, co má: sama sebe,“ dodal Drtina.

Závěrečného slova se ujal prezident Edvard Beneš:

(...) Pešl, to je příklad hrdiny. Ti, co padli v Rusku nebo u Tobruku, nebo naši padlí letci, to je hrdinství. Ale to, co dělal Pešl a všichni ti doma, kteří skutečně jsou a byli v první linii, a přitom tak dlouho – představme si jen to napětí den co den a ve dne v noci – to je pravé hrdinství. Tam doma jsou exponované dva tábory: jednak ti, kdo pracují s Němci, a pak ti, co jdou s námi a jsou opravdu a stále v první linii. A pak ovšem ohromná většina těch, kteří jdou s námi, ale kteří v té první linii nejsou. Pešl byl od počátku v linii nejpřednější. Byl už zatčen dlouhé měsíce. A když přišla zpráva o Pešlově smrti, řekl jsem si, že snad je to tak lépe; my zde totiž přesně nevíme, jak a co s ním všechno bylo. Ale jistě gestapo si některé naše spolupracovníky jako například jeho a také Sedmíka – stejně naň vzpomínáme – nechávalo a nepopravovalo je hned, aby je mělo pro další vyšetřování. Nevím, ale jistě to bylo hrozné utrpení. Ale, pánové, jedním jsem si jist – že Pešl zemřel čestně. Zůstane nám všem příkladem opravdového hrdinství. Proto říkám také já: na Pešla nikdy nezapomeneme.